

MAGDALENA DEJ

DYSTANS SPOŁECZNY DZIELĄCY MIESZKAŃCÓW MIAST OD MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ – PRZYKŁAD POLSKI POŁUDNIOWEJ

Zarys treści: Niniejsze opracowanie powstało na bazie badań ankietowych przeprowadzonych w roku 2007 na próbie 1111 mieszkańców miast Polski Południowej. Stanowi ono prezentację opinii dorosłych mieszkańców tych miast na temat gotowości do wchodzenia w relacje z młodzieżą wiejską o różnym stopniu bliskości. Na podstawie przeprowadzonych badań określono wielkość dystansu społecznego dzielącego mieszkańców miast od młodzieży wiejskiej, a także wskazano czynniki decydujące o jego zróżnicowaniu. Dystans, o którym tu mowa, nie jest jednakowy w odniesieniu do całej badanej populacji, a na jego wielkość wpływają przede wszystkim: intensywność kontaktów z przedstawicielami środowiska wiejskiego, płeć oraz wykształcenie respondentów. Na drodze przeprowadzonych badań ustalono, że skłonność do wchodzenia w bliższe lub dalsze relacje z tą młodzieżą nie jest jednakowa w poszczególnych ośrodkach miejskich wytypowanych do badań, przy czym największy odsetek osób unikających bliskich kontaktów z przedstawicielami analizowanej grupy zamieszkiwał w Olkuszu, Proszowicach i Nowym Sączu, zaś najmniejszy w Pszczynie i Oświęcimiu.

Słowa kluczowe: dystans społeczny, mieszkańcy miast, młodzież wiejska, Polska Południowa

Wprowadzenie

Obraz wsi polskiej na początku XXI w. prezentuje się w sposób bardzo złożony. Pomimo znacznych zmian, jakie zaszły m.in. w zakresie warunków życia w stosunku do minionych okresów, nadal w wielu regionach kraju zaznaczają się bardzo silne dysproporcje między miastem a wsią. Rysują się one szczególnie wyraźnie między największymi

ośrodkami miejskimi kraju a wiejskimi obszarami pozametropolitalnymi o charakterze rolniczym. Te utrzymujące się od zawsze różnice społeczne i gospodarcze stanowią przyczynę pojawiających się często opinii o środowisku wiejskim i jego mieszkańcach o wydźwięku silnie pejoratywnym. Mieszkańcy wsi postrzegani są często przez pryzmat stereotypów funkcjonujących w świadomości społecznej (Jarco, Dolińska 2002). Liczne badania wskazują jednak, że młodzież wiejska w swych dążeniach i aspiracjach coraz bardziej różni się od pokolenia rodziców i upodabnia do swych miejskich rówieśników (Gorlach, Drag, Seręga 2003; Frenkel 2003, Szafranec 2006).

Celem niniejszej pracy było określenie dystansu społecznego pomiędzy mieszkańcami wybranych miast Polski Południowej a młodzieżą wiejską, a w dalszej kolejności wyodrębnienie elementów różnicujących wielkość tego dystansu. Dystans społeczny zdefiniować można jako „dopuszczalny stopień kontaktu i rodzaj tego kontaktu z ludźmi uznanymi za obcych” (Nowicka 1990). Dystans, o którym tu mowa, jest postawą, która stanowi swoiste continuum, na którym możliwe są kontakty od ścisłych, zażyłych i pozytywnych, poprzez obojętność aż do wrogości i antypatii (Goode, Hatt 1963).

Uwagi metodologiczne

Prezentowane poniżej analizy powstały na bazie badań przeprowadzonych w roku 2007 w 11 miastach Polski Południowej. Przy wyborze ośrodków miejskich kierowano się następującymi kryteriami: wielkością miasta, położeniem w granicach regionów historycznych Polski, dynamiką przyrostu liczby mieszkańców w latach 1950–2000, wreszcie historią miejskości rozumianą jako okres, w którym dany ośrodek uzyskał prawa miejskie (tab. 1).

Badania miały charakter ankietowy i prowadzone były wśród rodziców uczniów szkół podstawowych. Na kwestionariusz ankiety składało się 25 pytań, przede wszystkim o charakterze zamkniętym. Ostateczna liczba ankiet wypełnionych przez dorosłych mieszkańców miast wyniosła 1111. Do oceny wielkości dystansu społecznego wykorzystano tzw. skalę Bogardusa. Idea konstrukcji tej skali polega na zadawaniu pytań określających możliwość zawarcia przez respondenta relacji z przedstawicielem konkretnej grupy, poczynawszy od kontaktów najmniej intensywnych do bardzo bliskich. Zakłada się, że jeśli badana osoba wyklucza najbardziej powierzchowny rodzaj kontaktów z daną grupą osób, to tym samym wyklucza ona zawarcie relacji bliższych (Babbie 2003).

Pytania, za pomocą których określono dystans społeczny pomiędzy interesującymi grupami społecznymi, odnosiły się do następujących możliwych relacji z przedstawicielem młodego pokolenia współczesnej wsi polskiej: zamieszkiwanie w tej samej dzielnicy, zamieszkiwanie tego samego osiedla, zamieszkiwanie w bezpośrednim sąsiedztwie i wreszcie – najbliższy rodzaj dopuszczalnych relacji – wejście w związek rodzinny. Ponadto część pytań kwestionariusza odnosiła się do stopnia znajomości środowiska wiejskiego oraz jego mieszkańców, a także intensywności kontaktów z tym środowiskiem. Posługując się opisaną powyżej metodą, określono odległość społeczną, która oddziela mieszkańców miast od młodzieży wiejskiej oraz wskazano elementy, które różnicują jego wielkość.

Tab. 1. Charakterystyka miast wybranych do realizacji badań

Table 1. The characterization of cities chosen to research

	Kategoria wielkości miasta	Położenie w granicach regionów historycznych	Dynamika przyrostu liczby ludności w latach 1950–2000*	Historia miejskości (okres uzyskania praw miejskich)	Liczba respondentów
Kraków	ponad 50 tys.	Galicja	poniżej	średniowiecze	149
Nowy Sącz	ponad 50 tys.	Galicja	powyżej	średniowiecze	173
Oświęcim	25–50 tys.	Galicja	powyżej	średniowiecze	156
Olkusz	25–50 tys.	Kongresówka	powyżej	średniowiecze	77
Pszczyna	25–50 tys.	Śląski	poniżej	średniowiecze	81
Trzebinia	10–25 tys.	Galicja	poniżej	XX wiek	71
Krynica	10–25 tys.	Galicja	poniżej	XIX wiek	97
Pińczów	10–25 tys.	Kongresówka	poniżej	średniowiecze	62
Niepołomice	poniżej 10 tys.	Galicja	poniżej	XIX wiek	105
Proszowice	poniżej 10 tys.	Kongresówka	poniżej	średniowiecze	88
Świątniki Górne	poniżej 10 tys.	Galicja	brak danych	XX wiek	52

* poniżej lub powyżej wartości średniej dla wszystkich miast polskich w tym okresie.

* under or above value of average for all cities in Poland at that time.

Źródło: opracowanie własne.

Wielkość dystansu społecznego dzielącego mieszkańców miast od młodzieży wiejskiej

Mieszkańcy miast w zdecydowanej większości deklarują brak uprzedzeń wobec młodzieży wiejskiej. Aż 91,8% wszystkich respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie (tj. 993 osoby) wyraża gotowość do wchodzenia z młodymi ludźmi ze środowiska wiejskiego w najbliższy rodzaj relacji. Pozostałą część ankietowanych (89 osób) określić należy jako w mniejszym lub większym stopniu uprzedzonych do młodych ludzi ze wsi, przy czym w zdecydowanej większości przypadków wykluczają oni najbardziej bliską relację z przedstawicielami tej grupy (tj. wejście w relacje rodzinne). Kilkoro respondentów nie dopuszcza jednak nawet powierzchownej formy kontaktu, tj. zamieszkiwania w tej samej dzielnicy.

Zaprezentowane wyniki świadczą o braku pełnej akceptacji dla przedstawicieli młodego pokolenia wsi, która wynika w dużej mierze ze stereotypowego wyobrażenia o tym środowisku, jakie funkcjonuje w społeczeństwie. Stereotypy natomiast, choć często zawierają elementy prawdy, stają się częścią kulturowej wiedzy jednostek i dlatego trudno je wyeliminować, mimo iż niejednokrotnie mocno wypaczają tą prawdę, na której się opierają (Giddens 2006).

Istotnym elementem takiego postrzegania środowiska wiejskiego jest przekonanie o niskim poziomie kapitału ludzkiego, objawiającego się między innymi przez niski poziom wykształcenia mieszkańców. Przekonanie to jest w znacznym stopniu słuszne, gdyż jak wynika z danych GUS, nadal utrzymuje się istotna różnica w poziomie wykształcenia ludności wiejskiej i miejskiej powyżej 15 roku życia. W roku 2007 wykształceniem pomaturalnym i wyższym w miastach polskich legitymowało się odpowiednio 38,6% oraz 13,7% mieszkańców, podczas gdy analogiczne wartości dla mieszkańców wsi kształtowały się na poziomie 22,4% oraz 4,3%. Jednocześnie ponad 40% wszystkich mieszkańców wsi, którzy ukończyli 15 lat posiada co najwyżej wykształcenie zawodowe (w miastach ta grupa stanowi nieco ponad 20%).

Przyczyn tak znacznego zróżnicowania w tym względzie upatrywać należy w zasłóściach historycznych; współcześnie do utrzymywania się opisanych dysproporcji przyczynia się niewydolność szkoły wiejskiej, która jest uwarunkowana zarówno czynnikami tkwiącymi w samym systemie, jak i środowisku społecznym wsi (Rydz 2002). Spośród elementów systemowych zwraca się uwagę na ograniczenie placówek wychowania przedszkolnego, gorszą ofertę edukacyjną szkolnictwa ponadpodstawowego, gorzej wykwalifikowaną kadrę nauczycielską czy wreszcie trudną sytuację materialną rodzin wiejskich i niskie aspiracje edukacyjne rodziców (Domański 2000).

Jednocześnie należy zauważyć coraz wyższe aspiracje młodzieży wiejskiej. Z badań dotyczących kondycji młodych mieszkańców wsi wynika, że ambicje tej grupy w zakresie zdobycia wykształcenia uznać należy za wysokie (Gorlach, Dąg, Seręga 2003). Niemal połowa przebadanej przez autorów cytowanego raportu młodych ludzi pragnie zdobyć tytuł magistra. Młodzież wiejska ma zatem świadomość wagi wykształcenia we współczesnym świecie. Potwierdzeniem tego jest także fakt, że na pytanie o czynnik, który zdaniem ankietowanych młodych ludzi decyduje o powodzeniu w pracy poza rolnictwem, najczęściej wskazywanym było właśnie odpowiednie wykształcenie.

Elementy różnicujące wielkość dystansu społecznego

Stopień deklarowanego dystansu wobec mieszkańców wsi, a konkretnie jej młodego pokolenia, nie jest jednakowy w całej przebadanej populacji. Wyróżnić można co najmniej 2 grupy czynników, które wpływają na jego wielkość. Na pierwszą składają się te, które określają intensywność związków respondentów z obszarami wiejskimi i jej mieszkańcami, na drugą zaś – cechy osobowe respondentów (płeć, wykształcenie). Ponadto wielkość dystansu różnicuje się także w zależności od miejsca zamieszkania ankietowanych.

Zależność od stopnia intensywności kontaktów z obszarami wiejskimi

Spośród szeregu elementów, które określają stopień znajomości środowiska wiejskiego i jego mieszkańców oraz stopień powiązania z nimi, na gotowość do wchodzenia

w relacje z młodzieżą wiejską w największym stopniu wpływają takie elementy, jak: dotychczasowe utrzymywanie kontaktów z mieszkańcami wsi, posiadanie rodziny na wsi oraz znajomość młodzieży wiejskiej.

Postawy wobec młodych ludzi w dużym stopniu uwarunkowane są faktem utrzymywania bądź nieutrzymywania kontaktów z ludnością wiejską. Wyraźnie zaznacza się, że ci respondenci, których zdanie na temat mieszkańców wsi opiera się wyłącznie na zasłyszanych opiniach innych osób bądź stereotypowych wyobrażeniach, znacznie częściej odżegnują się od pełnej integracji z młodzieżą wiejską. W tej grupie badanych aż 30% osób wyklucza wejście z młodymi mieszkańcami wsi w relacje rodzinne, zaś 10,4% nie zgadza się nawet na sąsiedztwo młodej osoby ze wsi. Z kolei w przypadku deklarujących utrzymywanie osobistego kontaktu z tą grupą, zdecydowana większość nie widzi problemu w nawiązaniu nawet bliskich relacji z młodzieżą wiejską. Brak akceptacji dla bliskich kontaktów wyraziło tylko 6,8% ankietowanych. Podobne zależności jak w przedstawionym powyżej przypadku rysują się w odniesieniu do posiadania rodziny na wsi oraz znajomości młodzieży wiejskiej. Potwierdza się zatem, że im większa wiedza na temat środowiska wiejskiego i im ściślejsze kontakty z przedstawicielami tego środowiska, tym mniejszy dystans społeczny dzielący mieszkańców miast od młodzieży wiejskiej.

Zależności od cech osobowych respondentów

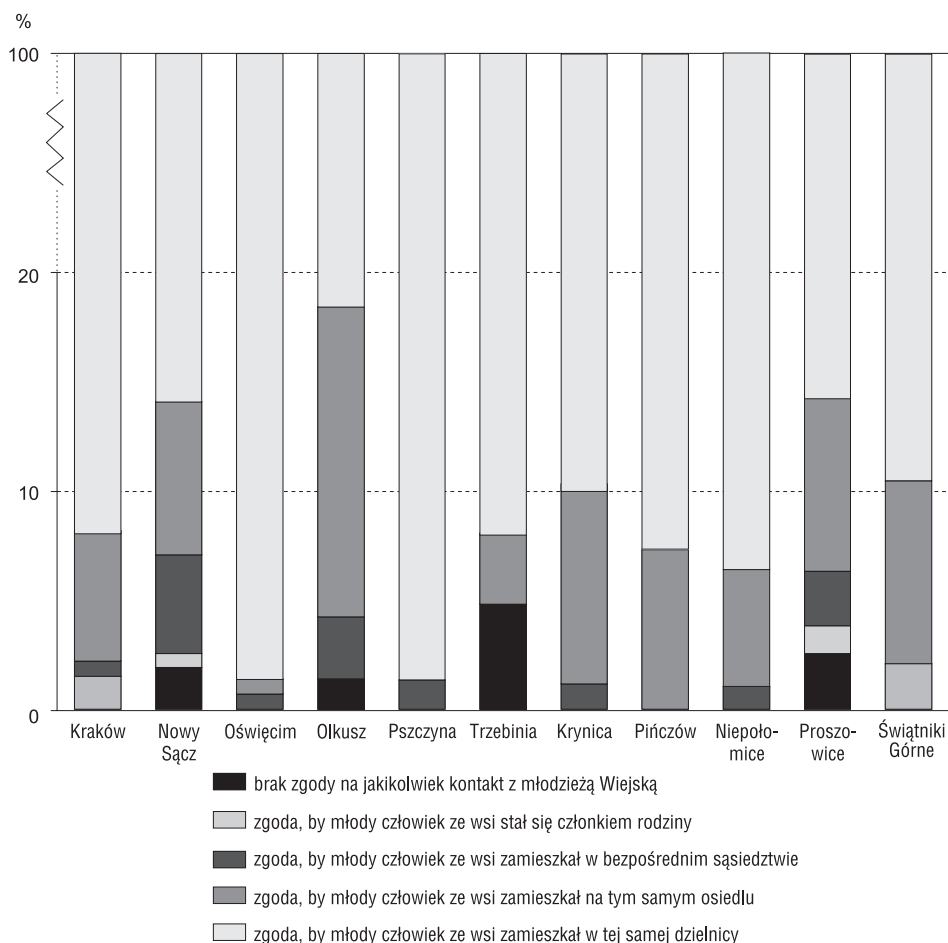
Stosunek do młodych mieszkańców wsi uwarunkowany jest również takimi cechami, jak płeć i wykształcenie mieszkańców miast. Jak wykazały badania, mężczyźni zamieszkujący miasta wykazują większy dystans społeczny aniżeli kobiety. O ile w przypadku ankietowanej grupy kobiet odsetek osób nieakceptujących najbliższego rodzaju relacji z młodzieżą wiejską wyniósł 6,9%, w przypadku mężczyzn analogiczna grupa stanowiła 12%. Istnieje przypuszczenie, że taka różnica w dystansie społecznym wynika z faktu, iż kobiety z reguły stanowią grupę łagodniej aniżeli mężczyźni nastawioną do otoczenia. Ponadto należy mieć na uwadze, że kobiety częściej niż mężczyźni migrują do miast. W związku z tym populacja kobiet zamieszkujących obecnie w ośrodkach miejskich posiada większe osobiste doświadczenia związane z zamieszkiwaniem na wsi oraz znajomością ludności z tego środowiska. W przypadku ankietowanej grupy mieszkańców miast 6,7% kobiet deklarowało brak kontaktów z ludnością wiejską, analogiczny odsetek mężczyzn był wyższy i wynosił niemal 11%.

Ciekawych wniosków dostarczają wyniki określające dystans społeczny uwarunkowany wykształceniem ankietowanych. Wraz ze wzrostem wykształcenia maleje dystans dzielący ich od młodych mieszkańców wsi (odsetek osób z wykształceniem wyższym przystających na każdy rodzaj kontaktu z młodym mieszkańcem wsi wynosi 95%, analogiczna wartość dla osób z wykształceniem średnim to 92%, zaś z podstawowym i zawodowym – 87,1%). Osoby o niższym poziomie wykształcenia łatwiej ulegają sile stereotypów, co potwierdza się również w opisanym powyżej przypadku.

Wielkość dystansu społecznego w poszczególnych ośrodkach wytypowanych do badań

W toku prowadzonych badań ustalono, że na poziomie poszczególnych 11 miast istnieją wyraźnie różnice w zakresie analizowanego dystansu społecznego (ryc. 1).

Na uwagę zasługują zwłaszcza 2 grupy miast: z jednej strony Oświęcim i Pszczyna, w których mieszkańcy deklarują największą gotowość do wchodzenia w bliższe

Ryc. 1. Zróżnicowanie dystansu społecznego dzielącego mieszkańców miast od młodzieży wiejskiej w ośrodkach wybranych do badań

Fig. 1. Differences in social distance dividing rural youth from city dwellers in chosen cities

Źródło: opracowanie własne.

i dalsze relacje z młodymi mieszkańcami wsi, z drugiej zaś Olkusz, Proszowice oraz Nowy Sącz, w których sytuacja przedstawia się zgoła odmiennie.

W drugiej grupie ośrodków odsetek respondentów niewyrażających zgody na wchodzenie w relacje rodzinne z młodzieżą przekracza 10%, a w Olkuszu osiąga wartość 17,1% (13 osób z 76 wszystkich przebadanych w tym mieście). Z kolei w liczbach bezwzględnych niechlubna palma pierwszeństwa przypada Nowemu Sączowi, w którym aż 22 osoby (spośród 168) wyraziły swój sprzeciw wobec możliwości zawarcia bliższych kontaktów z młodymi ludźmi ze wsi.

Wyjaśnieniem tak dużego dystansu mieszkańców Nowego Sącza na tle ankietowanych z innych miast może być, że w strukturze wykształcenia respondentów z tego ośrodka odsetek osób najlepiej wykształconych jest stosunkowo niski (wynosi jedynie 15,8%). Jak udowodniono powyżej, wykształcenie ma istotny związek z wielkością dystansu społecznego, przy czym większy dystans cechuje osoby słabiej wykształcone.

Powodów negatywnego nastawienia do przedstawicieli młodego pokolenia wsi znacznej części ankietowanych z Proszowic oraz Olkusza upatrywać należy w innych aniżeli poziom wykształcenia przyczynach. Należy zwrócić uwagę, że oba miasta odznaczają się położeniem na obszarze byłej Kongresówki, w obszarach typowo rolniczych, w których rolnictwo określić można jako intensywne. Odnosząc się do klasyfikacji funkcjonalnej obszarów wiejskich (Bański, Stola 2002), gminy otaczające oba miasta charakteryzują się bezwzględną dominacją funkcji rolniczych nad pozostałymi. Jednocześnie należy podkreślić, iż jest ono w dalszym ciągu rolnictwem tradycyjnym, opartym na gospodarstwach rodzinnych, w znacznym stopniu rozdrobnionym, a przez to mało dochodowym. Przyпуска się, że kondycja wsi w otoczeniu dwóch omawianych miast miała wpływ na formułowane opinie i postrzeganie wsi oraz jej mieszkańców, co tym samym mogło zadecydować o wysokim odsetku osób, które cechuje duży dystans społeczny wobec młodzieży wiejskiej.

Podsumowanie

Pomimo zachodzących zmian, we współczesnym społeczeństwie Polski nadal znaczą się wyraźne linie podziału społecznego, z których jedna przebiega pomiędzy ludnością miast i wsi. Utrzymujące się różnicowania społeczne, gospodarcze i kulturowe między tymi dwoma środowiskami stanowią przyczynę braku gotowości u przedstawicieli obu grup do pełnej integracji i wzajemnej akceptacji. Stereotypowe postrzeganie wsi oraz jej mieszkańców dotyczy także młodego pokolenia, które jednak zdecydowanie różni się od pokolenia rodziców. Na podkreślenie zasługuje to, że o braku akceptacji dla młodych ze środowiska wiejskiego decyduje w dużej mierze niewielkie doświadczenie w kontaktach z tym środowiskiem. Występowanie dystansu społecznego jest w znacznej mierze pochodną utrzymujących się stereotypów, nie zaś osobistych negatywnych doświadczeń mieszkańców miast z młodzieżą wiejską. Stwierdzono, że większy dystans wykazują osoby słabiej wykształcone, łatwiej ulegające sile stereotypów, a ponadto w większym stopniu charakteryzuje on mężczyzn. Znaczenie ma również miejsce zamieszkania respondentów;

wyraźnie większy dystans cechuje mieszkańców tych ośrodków miejskich, które położone są na obszarach typowo rolniczych, w których rolnictwo scharakteryzować można jako intensywne, ale jednocześnie mało nowoczesne i rozdrobnione.

Stwierdzony w toku prowadzonych badań dystans społeczny pomiędzy mieszkańcami miast a młodzieżą wiejską może stanowić dodatkową barierę dla młodych ludzi w podejmowaniu kształcenia i pracy poza środowiskiem wiejskim, a przez to przyczynić się do ograniczania szans życiowych tej młodzieży i utrwalania istniejących dysproporcji na linii miasto–wieś.

Literatura

- Babbie E., 2003, *Badania społeczne w praktyce*, PWN, Warszawa.
- Bański J., Stola W., 2002, *Przemiany struktury przestrzennej i funkcjonalnej obszarów wiejskichw Polsce*, Komisja Obszarów Wiejskich PTG, PAN IGiPZ, *Studia Obszarów Wiejskich*, 3.
- Domański H., 2000, *Selekcja ze względu na pochodzenie społeczne do szkoły średniej i na studia wyższe*, Nauka i Szkolnictwo Wyższe, 2, Warszawa.
- Frenkel I. (red.), 2003, *Ludność, zatrudnienie i bezrobocie na wsi: dekada przemian*, Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa, IRWiR PAN, Warszawa.
- Giddens A., 2006, *Socjologia*, PWN, Warszawa.
- Goode W.J., Hatt P.K., 1963, *Skala Bogardusa do pomiaru dystansu społecznego*, [w:] S. Nowak (red.), *Metody badań socjologicznych*, PWN, Warszawa.
- Gorlach K., Drąg Z., Seręga Z., 2003, *Młode pokolenie wsi III Rzeczypospolitej: aspiracje życiowe w przeddzień integracji z Unią Europejską, Ekspertyzy, Rekomendacje, Raporty z Badań*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Jarco J., Dolińska G., 2002, *Polskie stereotypy i uprzedzenia*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania, Edukacja, 11, Wrocław.
- Nowicka E., 1990, *Dystans wobec innych ras i narodów w społeczeństwie polskim*, [w:] E. Nowicka (red.), *Swoi i obcy*, UW, Warszawa.
- Rydz E., 2002, *Barierzy edukacyjne młodzieży wiejskiej*, [w:] J. Bański (red.), *Spoleczne problemy wsi*, *Studia Obszarów Wiejskich*, IGiPZ PAN, 2, Warszawa.
- Szafranec K. (red.), 2006, *Kapitał ludzki i zasoby społeczne wsi: ludzie – społeczność lokalna – edukacja*, Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa, IRWiR PAN, Warszawa.

Magdalena Dej

Social distance dividing city dwellers from rural youth – the example of Southern Poland

Summary

In Poland, a still clear line of social division runs between the inhabitants of urban and rural areas. Disproportions in the level of social and economic development, which have always existed, as well as cultural differences between the representatives of these two groups lead to the fact that complete integration between the representative of both groups is not always possible. Inhabitants of rural areas, including the young generation, are often perceived through the prism of stereotypes which are strongly embedded in social awareness. The conducted research has shown that a significant group of inhabitants of eleven selected cities in Southern Poland does not accept establishing close, family relations with rural youth. The social distance, referred to here, is not identical in reference to the entire examined population, and it is primarily influenced by the following factors: intensity of contacts with representatives of rural environment, sex and level of the respondents' education. It is not surprising that close ties with rural areas lead to a greater inclination to establish close relations with rural youth. It is interesting that well-educated people more frequently declare their willingness to integrate fully with this group. Moreover, women are characterised by lesser social distance to young people from rural areas than men. As a result of the conducted questionnaire research, it was determined that the tendency to enter into closer or further relations with rural youth is not identical in individual urban centres selected for research. The highest percentage of people avoiding close contacts with representatives of the analysed group inhabited Olkusz, Proszowice and Nowy Sącz, whereas the towns of Pszczyna and Oświęcim were characterised by lowest percentage of such persons.

